

Vissza a hagyományhoz?

Interjú Molnár Tamással

Részlet Bernard Dumont, a Catholica folyóirat főszerkesztőjének Molnár Tamással készített francia nyelvű életútinterjújából, a szerző engedélyével. A 2003-ban készített interjú franciául publikálatlan maradt, olaszul jelent meg. (Thomas Molnar: Dove va la Tradizione Cattolica? A cura di Bernard Dumont, Roma, Edizioni Settimo Sigillo, 2005). Közlésével a tíz éve elhunyt katolikus filozófusra emlékezünk.

▼ **Bernard Dumont: A hivatalos haladás divatjával vitázó gondolatokat reakciónak, dekadensnek minősítik és elutasítják. Mit lehet ez ellen tenni?**

✔ **Molnár Tamás:** Meglehetősen hosszú életem során arra a következtetésre jutottam, hogy az idő múlásával a nagy problémák végül megoldódnak. Vagy úgy, hogy az emberiség meghajol érvényesülésük előtt, vagy úgy, hogy az ember, illetve a természet előbb-utóbb ellenáll neki. Ez közönséges bölcsesség, de el lehet igazodni vele a létezés labirintusában.

Korunk egyik nagy problémája a katolikus vallás és a demokrácia ellentéte. Számos írásomban és több nyelvre lefordított könyveimben foglalkoztam ezzel. Munkásságom egy részét arra szántam, hogy elemezzem a politikai hatalom szerepét az államban és mindenféle közösségben, mivel azoknak – ideértve az egyházat is – főleg politikai aspektusa van. Az Egyház esetében a klasszikus szakasz az apostoloktól a II. Vatikáni Zsinatig tartott. Amint létrejött egy alkalmi vagy állandósult csoport, azt tagjainak lelki beállítódása alakította tovább valódi vagy vélt igények szerint. És abban a külső környezet adta lehetőségek is közrejátszottak. Krisztus szavai és tettei hatására az Egyház körül az évszázadok során erős és megingathatatlan kohézió jött létre. Ha ez folyamatosan repedezik, az más intézmények tekintélyére is kihat. Megközelítem a kulcsfogalma egyfelől a tartósan fennálló és működő intézmény, a maga múltjával és jövőjével, másrészt az idő vasfogától harapdált emberi lény. Miről is van szó? Az Egyházon belüli hitről és a hit válságairól, a doktrína tekintetében kötelességtudó, illetve kritikus hívőkről, akik esetenként radikálisan szembefordulnak vele.

Amit a hit megnyilvánulásaiban és annak – az egyházon belüli és kívüli – kritikájában látok, az mindenekelőtt a belső szubsztancia (hit, dogma, liturgia, szókincs, szertartás) megkopása, illetve egy olyan ellenanyag felbukkanása, amely újdonságok, átrendeződések és külső behatások következménye. Mindez újraértelmezést igényel, külön-külön és egészében is. Sebtében összefoglaltam az átmenetet az egyik kultúráról a másikra, a hitről az értelemre, a fegyelemről az engedetlenségre, az egyik gondolkodásmódról a másikra. Történelmi pillanatokról és azok következményeiről beszélünk? Egy új filozófiáról? Vagy egy automatizmusról, amely ilyen rövid időn belül gyökeret tudott eresztetni? Sohasem kapunk erre teljes választ. De az igazi keresztény ebbe nem tud belenyugodni, mert akkor a hitét gyökeresen megtagadná.

▼ **Egy bizonytalan kimenetelű, nem egy eleve elvesztett harcban állunk. A lejtő nem felénk lejt, és úgy tűnik, ebben az egyház is ludas.**

✔ **Átmeneti állapotban vagyunk, amely a jelen viszonyok közt anarchiához vezet. Javítsuk ki mindjárt e szót, mert az anarchia mobil jelenség, így természete miatt nem a megfelelő kifejezés arra, amit mondani akarunk. Vajon az egyház modern válsága azzal a kötelező erejű szerződéssel kezdődött, amely az egyház és a forradalom között kötött? Esetleg a forradalom szülte lobbival? Vagy Alfred Loisy írásaival? Vagy azzal az engedménnyel, amelyet XIII. Leó pápa adott a köztársaságnak? Róma elfoglalásával és IX. Piusz menekülésével? Ezek a kérdések a „tárgyilag” történész számára mind-mind kihívások, de amint meghaladjuk az elemzés e szintjét, felmerülnek a „valódi” kérdések.**

E kérdéseket a kritikus állítja reflektorfénybe. Az erős meggyőződésű elmék régóta bírálják az Egyházat Krisztus üzenetének elárulása és a konstantinizmus felé történő elmozdulás miatt. Emlé-

SIMONYI EMŐ, Kitaszítva III., 2010

keztetnek arra, hogy az ideális közösséget megtisztított egyháznak hívják (katharok, szabad szellem, reform, modernizmus, az ésszerű vallás testvérei). Az Egyház már jóval Luther előtt megosztottá vált, kebeléből a filozófikus elmék „a másik oldalra” költöztek, azt remélve, hogy ők lesznek az igazi „Egyház” képviselői, annak a hathatós segítségével, amit Szent János „Világnak” hívott. Hogy mikor történt mindez végleges érvénnyel? Nehéz erre válaszolni. Inkább egy időben és földrajzilag szétszórt nézetegyüttesről van szó, amely megülte a tudatot. Mindez a jövő látomása által megszentelt demokráciára ösztönzött. A válság addig tartott, amíg szakadást nem okozott.

Nevezük felfordulásnak? A kifejezés nem a legmegfelelőbb, hiszen egy új rendről van szó: a humanizmusról, a *Szentírás* kritikájáról, a felvilágosodásról, Ernest Renan vagy Teilhard de Chardin szcientizmusáról, a kantianizmus kiterjesztett látásmódjáról, arról az általános szemléletmódról, amely a szemináriumokon és egyetemeken terjed, a modernizmusról... Mindegy, hogy milyen nevet adunk a dagadó áramlatnak, amely növekvő károkat okoz az Egyháznak, de a közösségeknek, az intézményeknek, a kultúrának és az egyénnek is. E szakaszokhoz fűzött illúziók némelyikét én is átéltem, de nem osztottam őket. Amerikába távozásom (1949) és a két világ közötti társadalmopolitikai különbségek összevetése megtette a hatását: gyökerestül kiirtott bennem minden utópikus kísértést. Minél jobban eláraszt minket az 1945 utáni „kísérleti” civilizáció, annál jobban szembe kellene néznünk a ténnyel: az új világ kiépülése a tömegesedés és a globalizáció zsákutcájába vezet, s mindez ugyanazon jelenség két oldala.

Elég egy pillantást vetni az elmúlt fél évszázad egyházi politikájára. Látjuk a leküzdhetetlen vágyat a „modern világgal” való egyezkedésre, a kísérletezést a munkáspapokkal, a demokrácia legitimálását a kormányzat egyetlen elképzelhető elveként, a „szellemi” csatlakozást a marxizmushoz. Látjuk Róma és az újító teológusok közti konfliktust, a perszonalizmus irányzatát, Sangnier és Maritain örökségét. És mindennek tetejébe mindenhol az amerikai befolyást mint a szintézis általános kifejezését. Nos, ezeket éltem át a két kontinensen. Afrikai és dél-amerikai útjaimon súlyos problémákkal találkoztam, amelyek okai hasonlóak voltak. Az 1945 utáni világ az Egyház bizonyos köreiben a változások iránti vágyat provokálta ki, amelynek jelszava a „világ felé történő nyitás”. A középkori eretnek mozgalmakhoz hasonló irányzatok alakultak az Egyház kebelében az ötvenes-hatvanas években azért, hogy részt vehessenek a dekolonizációban, a marxizmus terjesztésében, a globális demokrácia kiszélesítésében. Az eretnekek lelkesedését az fűtötte, hogy – az új geopolitikai konfigurációnak megfelelően – az uralom már nem Rómában, hanem New Yorkban honol.

A válság szakításhoz vezetett. S ahogy az történni szokott, az egyik válság szülte a másikat. A zsinat után (1965) zűrzavar jellemezte az átalakult viszonyokat. A helyzet jellemzésére idézem XVI. Lajos és a tiszte közötti szóváltást: „Ez egy lázadás?” – „Nem, Uram, ez egy forradalom!” És a II. Vatikáni Zsinat forradalmárai bírták a média frissen megszerzett támogatását.

▼ **A világ változásait az Egyház és a forradalom közötti szakadatlan küzdelem modelljével értelmezi. De a frontok ma mintha összemosódnának, és azok fontossági sorrendje lényegtelené vált, annak ellenére, hogy a konfrontációk időnként rájlesztenek a tömegekre.**

▼ Véget nem érően beszélhetünk a frontok változásairól, 1965-től 2004-ig. A tény azonban tény marad: továbbra is tart a háború, annak jellege változatlan, a csataterék ismertek. Az áttörés csak két helyen lehetséges. Az egyház a tartósság kártyájával játszhat, amelynek lapjain rajta van az emberi természet és a kötelezettség a természet törvényeinek betartására. Az ördög – Bernanos szavával – megsokszorozza fogadásait: homoszexuálisok házassága, tömeges abortusz, a legjobbra hivatottak korrupciója, a közösségi intézmények felszámolása.

A mobilitás, amiről beszélünk, az anti egyházra jellemző. Az nem kizárólag a gonosz megnyilvánulási területe, mivel a mozgalmasság, a változás gyakran megfelel egy ésszerű etikának és a szükségleteknek. A túlzott nyomás alatt terjed a gonosz, amelynek kísérői a fogyasztási cikkek áradata, az „emberi jogok” erőltetése más jogok rovására, a rondaság kultusza, amelyet felszabadító folyamatnak titulálnak. A jó és a rossz határán találjuk magunk, egyik lábunk mozgó területen egyensúlyoz, ahol az ellenfelek döntő győzelmek nélkül viaskodnak egymással. Ez manapság a civil társadalom felségterülete, és a maga módján ő kölcsönöz nevet az eseményeknek, a dolgoknak, az attitűdöknek. A politikai és erkölcsi autoritásoknak csak a margón maradt hely. A családban, az iskolában, a várostervezés során érvényesülő – de a művészi és a nyelvhasználatban is tapasztalható – egyensúly is megbomlott.

A kialakult helyzet értelmezésére be kell vezetnünk a hamis állandóság, a rutin fogalmát. Úgy tűnik, kevés figyelmet fordítottak a korunk technológiai és bürokratikus homlokzata mögött meghúzódó unalmas és monoton élet problémáira. Pedig akadtak bátor emberek, akik nyitott szemmel jártak-keltek a szovjet és amerikai utópiák birodalmában, és nyomasztó képet festettek róluk. Ötlet-szerűen említtem Aldous Huxley írórt vagy Alexandre Kojève filozófust. A túlcserélődő boldogság hajszolása szörnyű „paradicsomhoz” vezet, és a technológiai felfedezések, újítások, amelyek megállás nélkül követik egymást – vad gépesítés, különleges életmód, jóléti hajsza –, valójában további bajok forrásai.

Vallási szempontból ez a langymeleg fürdővíz nem valamely társadalmi kategória számára készült, itt mindenki pancsol, főleg a fiatalok, akik a leginkább befolyásolhatóak. Azokra a kísértésekre gondolok, amelyek a jövő papjait körbeveszik. Helyzetük nem irigylésre méltó, hiszen a környezetük szüntelen megköveteli tőlük a civil társadalomba történő betagozódásukat. Olyan világban kell helytállniuk, amely kihívásaival túlharsogja a híveikhez intézett intelmeiket. A válság nem csak az időskorúak körében jelentkezik: általánosan, mindenki gondolkodásmódjává és életmódjává válik. A divat a *normális*, mert statisztikailag igazolható. A divat lesz az emberi döntések szinte kizárólagos motivációja. Ezért fölösleges a válságok láttán annak teológiai forrásait keresni, elegendő megfigyelni a világot. Annak megszárdult forgásából megérthető, miért van benuolában az ima. A hit szétforgácsolódása megelőzi az érveket. „Nem keresnél engem, ha nem találtál volna meg” – írta Pascal, de ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk. A mostani változat így hangzik: „Nem fogsz keresni engem, mert elég neked a világ üzenete.”

A ma imája egy másik vallás, egy másik kereszténység felé irányul. Hegel, Marx, Teilhard de Chardin, Hans Küng szellemisége dominál, és rányomta bélyegét a II. Vatikáni Zsinatra is. Az Egyház vezetőinek törekvéseit és döntéseit ez befolyásolja, hiszen ez a mentalitás terjedt szét köreikben, és nehezen tudnak ellenállni neki. Nem kell híres szociológusnak lenni ahhoz, hogy lépésről lépésre kövessük e dinamikát: az utánzás ösztönzi az események sorrendjét. A megértéséhez nincs szükség elméletre. A felszínes külvilág legyűrte a lelkeket, és teljesnek tűnik a győzelme. Tényleg így állunk? – kérdezem néha.

► Van kiút...

► Tartsunk ki, és bizzunk az *elhasználódás* történelmi tapasztalatában. Miközben a Külvilág – akarva-akaratlan – a teljes kényelem eléréséért töri magát, a lejtőn is megindult lefele. Ezt már a zsinat működése idején láthattuk. Az uralkodó civilizációt csak jelszavak képviselik: individualizmus, demokrácia, techno-ipari innováció, tolerancia. Ez eléggé szegény lista, és még ágrólszakadtabb lenne, ha csak a kedvenc „metafizikai” fogalmaikat használnák: evolúció, véletlen, ellustult Teremtő. Érveik súlytalanságát nem kell bizonyítani, erről reggelente meggyőződöm kedvenc újságjaimat lapozva. Ugyanazon az oldalon olvasom a primitív őseink „leszármazásának” meséjét a fa tetejéről a szavannára; a hüvelykujj praktikus mivoltát a tárgyak megragadására, vagyis az „emberré” válásra; és a napfényes jövőt, amikor a férfiak is teherbe esnek (lásd Elisabeth Badinter). Feltételezem, azért, hogy ők is elvetéljenek.

Mindezt azért hangsúlyozom, hogy rámutassak a nyugati fölény rendkívül törekeny intellektuális eredményeire. Ugyanaz az újság, amely tegnap még kérkedett valamivel, ma már azt állítja, hogy azok csak hipotézisek voltak, amelyeket újabb kutatások már cáfolnak. Nem a tudományos eredményeket vonjuk kétségbe, hanem az ideológiai körítést, amellyel felcicomázzák, és a szenvedély melegét, amellyel táplálják. Ez a magyarázat arra, hogy ma, Charles Darwin és Auguste Comte után 150 évvel még mindig virágoznak a vallási ellentmondások, és rejtett módon, zavarba ejtően táplálják a nagyhangú és hamis vitákat.

► **Elégedetlen szívvel és határozottan ítéli el a felfordulást okozó „gonosz modernitás” utópikus konstrukcióját. Noha búcsút intettünk a hagyománynak, mégis nem a hozzá való visszatérés marad az egyetlen kiút a lassan, de biztosan bomladozó modernitás után?**

► A következtetés levonásához először meg kell kérdeznünk magunktól, merre tart a katolikus hagyomány. El kell ismernünk, hogy egyének szintjén számtalan környezeti hatásnak vagyunk folyamatosan kitéve. Nem kell Hippolyte Taine nagyságrendű gondolkodónak lenni, hogy felismerjük, mindannyian nagymértékben függünk egymástól, és a tudományok így vagy úgy, de pozitív és tartós dolgokat eredményeznek. Ugyanakkor látni kell, hogy a tudományok olyan felépítményt győnyöznének ki magukból, amely túlmutat a kézzelfogható eredményeiken. Ezért már évszázadok óta

SIMONYI EMŐ, Cunami III., 2010

SIMONYI EMŐ, Cunami V., 2010

anyagelvű és többnyire optimista eszmék fabrikálta szemüveggel nézzük a valóságot. Még a katolikus gondolkodók is – az egyházi hagyomány ellenére – hamis ösvényre tévedhetnek, amikor a vakusi „hagyományörzést” erőltetik, miközben átadják maguk a múlt bálványimádásának.

Többféle hagyományelv létezik, amelyek közül körültekintően kell kiválogatnunk a jót. Két jellegzetes példaként említhetjük a *lefebvrizmust* és ennek ellenpontjaként az *Új Jobboldalt (Nouvelle Droite)*. Mindkét esetben Róma baklövéséről van szó – már abban az értelemben, hogy az ellenség vélt támadásai helyett a belső kritikák ellen kellett volna felvérteznie magát. Ehelyett azonban az uralkodó – liberális szocialista – ideológiájában elmerült Róma megingathatatlan közönyt mutatott az általános hangulatát tekintve inkább pozitívnak ható mozgalom mélyén munkáló indítékok iránt. Márpedig a hiba éppen e hangulat félreértelmezésében rejlik: annak pozitív megítélésében és az ipari, hedonista társadalom legrosszabb tendenciáinak kiváltságos kezelésében. E vakusi stratégia miatt az Egyház védőbástyái és természetes védelmezői meggyengültek, a zűrzavar erői pedig felbátorodtak.

A tradicionalizmus másik irányzata az újpogányság ideológiájából, mondhatni, a guénonizmusból eredeztethető. Akárcsak a lefebvrizmus esetében, ennek zászlaja alatt is leginkább jó szándékú, jelentős szellemi potenciált képviselő fiatalok sorakoztak fel. Az ő „pogányságuk” a sajátos válaszcímzés a letűnt század hibás eszméit tömörítő piacimádatra és az ökonomizmus rideg ideológiájára. Róma akkori filozófiájában vélték felfedezni a Nyugat spirituális stagnálásért felelős *status quo* forrását. Így aztán az „újpogányok” egy másik, ősbibb hagyományhoz nyúltak vissza, hogy egy politikailag semleges, de új utat mutató esztétizmus követőivé váljanak. Háborút hirdettek az általuk elítélt civilizációnak behódolt Egyház ellen. De milyen problémával kell szembenézniük nekik is ugyanúgy, mint a lefebvristáknak? A következőképpen összegezzük: a mérleg egyensúlya a Római Birodalom bukása óta sohasem borult még fel ennyire. A kereszténység és a Nagy Konstantin nevével fémjelzett új egyensúly is válságos helyzetbe került: az osztályegyensúly nem képes tovább megtartani az ellentmondások súlyos terhét, és olyan forradalmi testet ölt, amely az egyházellenesség köré szerveződik (Voltaire parancsszavát idézve: „Taposd el a gyalázatost!”), ugyanakkor magával hozza az állam meggyengülését is. E kettős válságból a civil társadalom kerül ki győztesen: a kialakult új helyzet egy sajátos vallásosságban, végső soron egy „pluralista” ideológiában ölt testet, amelyben helyet kaphat Kant, Darwin, illetve Freud is. Mindennek keretét a kereszténységgel szemben ellenséges civil társadalom adja.

Az államnak ezért a tömegdemokráciával és a politikai pártok egymásnak feszülésével, az Egyháznak pedig a vallási közönyön túl a sajátján kívül minden kultuszt elutasító *spirituális bürokratizmus* kell szembenéznie. Felmerül a kérdés: hogyan lenne helyreállítható a katolicizmus integritása, azé a hagyományé, amely évezredekken át nemcsak a civilizáció forrását jelentette, de amelynek hanyatlása rámutat az állatiasságba süppedéshez kapcsolódó „új humanizmus” létezésére is?

▼ **Augusto Del Nocét parafrázálva: nem a keresztény hagyomány, hanem sokkal inkább az elutasító modern irányzat alkonyát éljük. Valójában tehát nem az a kérdés, hogy végképp felszámolódnak-e a hagyományok, hanem hogy ez milyen módon fog megtörténni.**

▼ Milyen alapokon állítható helyre a hagyomány? Dante jól látta a kérdés mélységét, amikor a következő egyszerű szavakat intézte V. Celesztin pápához: „Nagyívű feladata előtt hitványsága jól megmutatkozott.” Bármit is gondoljunk erről az ítéletről, a korábban említett „eretnekeknél”, számos szektánál és elhajlónál is visszaköszön ez a gondolat. Ez mindenesetre segít abban, hogy meglassuk, mi is történik valójában a zsinat utáni világunkban: láthatjuk a hit kimerülését és a fegyelem meggyengülését. Ebből egyenesen következik a megoldás is. Egy önmagát lágnak mutató, toleranciát, sokszínűséget, jó szándékot hirdető, ám valójában rendkívül durva környezetben élünk. Ez a közeg csak a kegyetlenséget, az agressziót és az álszentséget érti, visszatükrözve azt az anarchiát, amelyben oly nagy örömet leli, ahol az erősebb mindig legyőzi az előre kijelölt vagy éppen hirtelen jött áldozatot. Ilyen körülmények között a hatalmukat kihasználók és a közönyösök ellen is csak hátrázottsággal érhető el bármi. Ez azt jelenti, hogy a szellem és az akarat jelenleg uralkodó anarchiájában végtelenbe nyúló érvelések helyett egy öntudatos hatalmi aspiráns csakis hatalmi aktusokkal tud újra pozícióba kerülni, hiszen a végtelen vitákban minduntalan a rossz gyökerét jelentő gyengeség csábítása fog érvényre jutni. Az Egyháznak nem kell minden adandó alkalommal a múlt hibáiért és rossz döntéseiért mentegetőznie, hiszen ezek szervezeti lényegének részei.

Az Egyház feladata az, hogy a lelkeket vezesse, hogy *politikai lépéseket tegyen*. A zsinat hibásan tett magának szemrehányást éppen *politikai* jellegű cselekedetei miatt, noha ezekben keveredik a jó és a rossz. Mert milyen alternatíva létezett volna? Joachim de Flore példája illusztrálja, hogy milyen egy intézmény felépítése, amelyben a különbözőképpen megnevezett osztályok harca állandósul. Az Atya Egyháza előbb a Fiú Egyházává, majd a Szentlélek, vagyis a szerzetesek Egyházává alakul. Nem vádolhatjuk Joachimot marxizmussal, de tény, hogy ez a modell a marxizmusban ismét megjelent, nevezetesen az utópista mag, amely az emberi szabadságot egyetlen mechanizmussal helyettesíti: egy gazdasági, pedagógiai gépezettel, amely végső soron a Nagy Programot és annak megalkotóit szolgálja. Márpedig ahhoz, hogy efféle Nagy Program ne létezzen, az Egyháznak igenis politikai szerepet kell vállalnia, ahogy ez az emberi közösségekben mindig is így volt: legyen szó törzsről, nemzetről, vallási csoportosulásról, monarchiáról vagy éppen köztársaságról.

Ebből adódóan a történelem menetét *meghatározó* Joachimmal szemben az Egyház a történelem során *befolyásolja* az erkölcsöt, de nem azonosítja magát az események alakulásával. Ez fejeződik ki a már említett egyensúlyban: a nyugati társadalom a természetete szerint történelme során három részre tagolódik. Az egyes részek ugyan belső átalakulásokon mennek keresztül, de egymást nem semmisítik meg. A század folyamán valójában nem történt más – amely erősen befolyásolta a haladó nézeteket valló zsinati atyákat –, mint hogy megjelent egy modernizált joachimizmus, amely szerint a történelem „programja” egy osztály győzelmével zárul: a gazdagok, a polgárság, a proletariátus, a gyarmati népek, a szexuálisan emancipáltak vagy éppen a valamilyen csoportban testet öltött tiszta szellemiség képviselőinek győzelmével.

Ez a zsinati tétel legfőbb forrása, az egyik ok, amiért ez a zsinat inkább a pásztori, mint a doktrinális jelzőt érdemelje ki. A pasztoráció ugyanis elfogadja a joachimista tételt: a történelemnek létezik egy ismert, előre meghatározott célja, vagyis a Terv, ahogy azt az 1920–30-as évek kommunista nyelvhasználatából ismerhetjük. Viszont ha „doktrínáról” beszélünk, akkor az a létezés ritmusához való alkalmazkodást vagy legalábbis annak elfogadását jelenti, amit aztán megpróbálhatunk megváltoztatni, ahelyett hogy valamilyen kikényszerített, őrző program követését tettejük. Ez a megközelítés a hagyományhoz való hűséget követeli meg, hiszen az ember úgy van megalkotva, hogy a lábát a múltban megvetve tájékozódik a jelenben, és tervezi a jövőt. Mindig új és mindig azonos személyes élményeibe illeszti végül a temporalitás dimenzióit.

Márpedig ezek az élmények, ez az időbeliség a szabadság és a kényszer gyerekkorban megtapasztalt, az élet egyes szakaszainak megfelelően változó keverékéből születnek. Semmi nem indokolja, hogy a későbbiekben függetlenítsük magunkat ettől, és amikor a vallás megjelenik ebben a mind több élménnyel átítatott, egyre transzparenssebb egészben, a hit és az engedelmesség az őket érő folyamatos kísértések közepette kéz a kézben jár.

► **Hogyan értelmezi a modernitás válságát?**

✓ Korábban már beszéltem arról, hogy valamennyi társadalom alapja egy hármasságban nyugszik: az állam, az egyházi hatalom és a civil társadalom hármasságán. Tanúi lehetünk ezek belső változásának, illetve ezek kölcsönhatásának, de a köztük fennálló, minden esetben kívánatos egyensúly elérése ugyancsak nehéz feladat. Az alkotóelemek egyikének vagy másikának kedvezve ez az egyensúly gyakran felborul, ezért fennállása ritkaságszámba megy annak ellenére, hogy politológiai ideálként, kegyelmi pillanatként tartjuk számon.

Amit a modernitás válságának nevezek, az ennek a három alkotóelemnek a kiegyensúlyozatlansága. A természetes társadalmi kategóriák közötti egyensúly megbomlása további egyensúlyhiányt eredményez: osztályharcot, forradalmakat, megalapozatlan újításokat, az intézmények hanyatlását, demagógiát, az egyén és a csoportok identitásvesztését, a rend megvetését, anarchiát. Ezek a tünetek köszönnek vissza az Egyház kortárs történelmében, és ezek teszik lehetetlenné, hogy az Egyház megfelelően töltse be a szerepét. Ezt még tovább súlyosbítja a társadalom egészének új struktúrája. Az e struktúra legkülönbözőbb szintjein lévő entitások ugyanis elfogadják, hogy a természetükből kiforgassák őket: az állam lemond a szuverenitásáról, a civil társadalom az intézményekbe olvad, az Egyház pedig a meggyőződésével ellentétben álló ideológiákat tesz magáévá. Nevezhetjük ezt globalizmusnak, laicizmusnak vagy technokráciának – Baudrillard-tól Marcel Gauchet-ig sokan elemezték e kérdéseket.

► **Értsük úgy, hogy az Egyház a saját válsága miatt képtelen a maga gyökereiből olyasmit felszínre hozni, amely helyes megfontolásokra vezet, mivel az a hanyatló modernitáselvárásokba ütközik?**

SIMONYI EMŐ, Tutaj V., 2010

✓ Pontosan erről van szó, hiszen az Egyház is ezt a nyelvet beszéli, amivel gyakorlatilag a saját tehetetlenségét vallja be. Hogyan lehetne akkor helyreállítani a hagyományt, ami nem más, mint a maga folytonosságában működő doktrína és a hozzáfűződő hit? Talán egy Newman bíboros képes lenne megtalálni a régi és az új kapcsolódási pontját, azt a módszert, amivel a hagyomány a jelenleg érvényben lévők feláldozása nélkül lenne fenntartható. Mert igenis vegyük figyelembe a jelenleg érvényben lévőket! Az intézmények átalakulása tagadhatatlan, az államot fokozatosan kiszorítják (vagy fogalmazzunk úgy, hogy a helyét átveszik) a globális intézmények. E folyamat mögött persze az uralkodó hatalom érdekeinek megfelelően a piac ideológiája rejlik. Ezzel az új struktúrával találja szemben magát a század valamennyi ideológiája által megdolgozott Egyház, amelynek politikai gyengesége senki előtt nem titok. A cezaropapizmusok után most az Egyház egy új ellenféllel találja szemben magát, az egész bolygót behálózó struktúrával, a béke új formáját kínáló új *impériummal*. E béke mögött azonban, ahogy minden más esetben is, számos érdek húzódik, ugyanakkor a részt vevő lobbik számára érdekes lehetőségeket kínál. Valójában egy új „konstantinizmusról” van szó, ahol az új hatalom politikája szabad teret ad az érdekcsoportoknak, mint ahogy az egykori konstantinizmus sem szabott gátat azoknak a barbárnak nevezett törzseknek, amelyek a római birodalom kebelén a nemzetek megalkotói lettek.

Ma a katolicizmus szempontjából a civil szervezetek jelentik ezeket az „evangelizációjukat” váró „barbár törzseket”. Ezeknek a törzseknek a legjobbjai (a félbarbarizmusba hajló megannyi polgári társadalom) tisztában vannak a saját hanyatlásukkal, és felméri az általános elgépiesedés szerepét a pusztulásban. Másképpen fogalmazva azt is mondhatnánk, hogy a technológia nem a bajokat kezelő gyógyír, hanem éppen ellenkezőleg, a dehumanizáció az embertelenségbe süppedés egyik tünete (Guénon, Ortega, Nietzsche, de Lubac). Ez a helyzet újabb térítési kísérletekre ad lehetőséget egy spirituális értékeken alapuló intézmény számára.

Ám mindez nem is annyira a hit megújítását, mint inkább a fegyelem kikényszerítését követeli meg. A *hit* folyamatosan, a saját gyökereinél újul meg, hiszen ez minden olyan ember szükséglete, aki nem csak kenyéren él. A hit a tapasztalatok természetes következményeinek egyike, a tapasztalatok egyik állandóját is jelenti. A tapasztalat nem vezet szükségszerűen a hithez, a hit ennek csak egyik lehetséges következménye. A *fegyelem* ellenkezik az emberben lakozó legtöbb dologgal, mint ahogy az egyén első ébredésének sem sajátja. A fegyelem viszont tanulható, sőt egy olyan *tanulási folyamat*, amelynek állomásai összekapcsolódnak és erősítik egymást. A fegyelmi koncepció kiszélesítése ugyancsak ajánlott, főleg egy olyan korban, ahol a közéletben, a kultúrában és a pedagógiában neveltség tárgyát jelenti. A közfeladatokban jártas emberek jól tudják, hogy egy közösség összetartó erejét a fegyelem jelenti. Bárki, aki a szívében viseli egy közösség sorsát, jól ismeri azokat a szabályokat, amelyek elkerülhetővé teszik az anarchiát. Ebben az anarchikus állapotban tehát, amely körülvesz minket, a fegyelem megteremtése jelenti a hit felé tett első lépést: de egyik nélkül sem képzelhető el igazán a másik.

✓ Egy olyan kérdéskört jár körül más formában, amelyet Daniélou bíboros *Az imádság mint politikai probléma* című könyvében tárgyalt. Az alapkérdés nem más, mint a kövekre vagy jó talajra hulló magról szóló evangéliumi parabola. Úgy ítéli meg, hogy a prioritások sorrendjében – beleértve az üdvözülés hirdetését is – a társadalom élhetővé tételének kell az első helyre kerülnie?

✓ Úgy tűnhet, mintha ezzel megfordítanánk a prioritásokat. Ám legyen! De muszáj felvenni a kor ritmusát, és alkalmazkodni az irányultságaihoz. Ugyan az ellenkezőjét akarják elhiteni velünk, de olyan időkben élünk, amikor a siker kulcsa a fegyelem: a politikai pártokban, a gazdasági életben, a nemzetközi kapcsolatok megnyilvánulásaiban, az állam és a különböző vállalatok költségvetésében fegyelemre van szükség. Toleranciáról és engedékenységről beszélnek, ám közben sokszor könyörtelen fegyelmet gyakorolnak az áhított, istenített célok elérése érdekében. E hallgatóságos fegyelem következtében nincs még anarchia, legalábbis egyes területeken. Jól példázza ezt a művészet. A hallgatók, akiket filozófiára oktatok, beszélgetéseink során sokszor lázadoznak, amiért egyes akadémiák és műhelyek hosszú ideig tartó előtanulmányokat követelnek meg tőlük. A mesterek megkövetelik, hogy a hallgatók tanulják meg először lerajzolni az emberi testet (vagy valamilyen más modellt) ahhoz, hogy végül szabadon rajzolhassanak. Mint ismeretes, egyes nagy zongoraművészek ólomsúlyokat kötöztek az ujjakra, hogy a játékuk könnyedebb legyen. A tisztí pályára készülőkre szigorú fegyelmet kényszerítenek, hogy megtanulják, hogyan állják majd az ellenség támadását. Folytathatnánk tovább: a hierarchia legtetején mindenesetre a papi fegyelem foglal

helyet. A hitet ugyan nem helyettesíti, a hagyományt még kevésbé, de egy sor olyan, az alanyon túlmutató jelzést hív életre, amelyekkel végső soron azonosítani tudja magát.

Ez távolról sem a funkciók afféle megfordítását jelenti, hogy a fegyelmet kellene a hit és az abból adódó vallási megnyilvánulások elé helyezni. Sokkal inkább az emberi (pszichoszomatikus) egészség felismeréséről és a korszakok különbözőségének megértéséről van szó. Ezek a korszakok az adott helyzet körülményeinek megfelelően különböző megközelítést igényelnek. A mi esetünkben a *gnoszticizmus* a legaggasztóbb, legnagyobb befolyást gyakorló jelenség. A fegyelem tagadása az egyházi közösségben az emberi test, vagyis a Krisztus általi üdvözülő anyag tagadását jelenti. Azelőtt, még a görög gondolkodóknál is – a művészet kivételével – az anyag átkozott volt, művei filozófiai értelemben hiányos esztétizmust eredményeztek. A bölcs képes volt levetkőzni az anyagiságot, és képes volt érintetlen, a valós élet által meg nem rontott lélekként megjelenni. Fejlődését a megtisztulással elért fokozatok határozták meg. Ez a lelki gyakorlat a külső befolyások elől teljesen elzárkózó hindu bölcsekhez tette hasonlóvá. A kereszténység által hirdetett nagy forradalom a Megtestesülésből adódóan a test emancipációja volt, amely során felértékelődött az ember teljes, az üdvözülés beteljesedésére hivatott valója. Ugyanez érvényes a fegyelemre is: a hit állomásainak a „test és lélek” általi közös megtételét segíti elő.

A belső fegyelem és a globalizáció egymás mellé helyezése vakmerő vállalkozásnak tűnhet, ám ezt legitimálja az egyre inkább kiüresedő közsféra, amelyet ugyanakkor olyan ideológiai kacsatok árasztanak el, amelyek minden autentikus kísérletet lehetetlenné tesznek. Ez a napról napra megtapasztalt üresség nyit teret a folyamatosságban megvalósított *újrakezdésnek*, sőt, egyenesen ösztönöz rá. Szemtanúi vagyunk annak, ahogy sorra számolódnak fel az emberi élet keretei, vagyis a „római birodalom” egyfajta „második bukásának”, amikor is az Egyház emberei a – valójában a hit hiányától – benuult kormány feladatait vették át. Cicero után (ahogy arról ő maga is vall) Róma elveszítette a saját alapjaiba és hatalmába vetett hitét. Augustus ugyan kísérletet tett a hiányosságok pótlására, ám a korrupció miatt – illetve mivel nem voltak körülötte értékes emberek –, erőfeszítésének nem volt folytatása. Korunkban hasonló helyzet bontakozik ki. A bürokraták ilyen-olyan indokokkal kiszorítják a becsületes embereket; szakértelmükre hivatkozva összekuszálják az emberi ügyeket, a pluralizmus nevében pedig lehetetlenné teszik, hogy konstruktív megközelítések érvényesüljenek.

► **Gondolja, hogy ez a domináns diskurzussal – a „nagy narratívák” leépítésével, a kötelezettségektől való távolodással, az individualizmus dicsőítésével és az élet „ironikus” felfogásával – éles ellentétben álló, intellektuális, morális és társadalmi fegyelemre szólító felhívás meghallgatásra találhat?**

✓ Igen, itt a tökéletes pillanat a mély elköteleződésre, főképpen a katolikusoknál, hiszen nekik amúgy sem maradt sok vesztenivalójuk. Számos kutatás és beszélgetés igazolja az általános zavarodottságot, annak ellenére, hogy egyértelműen jelen van egy mérhetetlen vágyakozás a becsületes vezetők által irányított spirituális integrációra. A fiatalok csoportjai naponta azon tűnődnek, hogy hol találhatják az anarchia alternatíváját, de válaszként csak a lehető legrosszabb iránymutatást kapják. Tragikomédiába illő, amikor arra buzdítják őket, hogy vállaljanak szerepet az Állam ügyeiben – miközben az Állam is felbomlóban van, és a sehová sem vezető utakon demagóg hasonlesők bukkannak fel.

A jó szándékú fiatalokban él a rend iránti vágy, de tapasztalataik a napjainkban zajló eseményekhez hasonló múltból táplálkoznak. Hamis kijelentések és az ezeket alátámasztó szövegek vádítanak el bennünket: *primo*, a világ megérett az univerzális demokráciára, az emberiség pedig arra, hogy egységes legyen; *secundo*, a választottak, akik e kettős cél felé vezetnek bennünket, rendelkeznek az irányításhoz szükséges bölcsességgel; *tertio*, a történelem a szakértők által alakított, dicsőséges végéhez közeledik. A valóság azonban teljesen más.

Amikor a fegyelemről beszélünk, szavaink mögött ennek az amorfi kultusznak a felszámolására irányuló akaratunk húzódik meg. Ez mindenhol testet ölt, ahol az intézmények egyfajta stílust, ésszerűséget és jól megkülönböztethető politikát kényszerítettek ki. Éppen ezért hamis illúzió lenne, ha a hagyományt egy önkényesen kialakított terv szerint akarnánk helyreállítani. Minden ez ellen szól, főképpen a részben a katolikusok által kialakított jelenlegi civilizáció, amely a maga felszínességével mindennap mélyebbre fúrja gyökereit az emberi humuszba. Némely kisebbség itt is, ott is igyekszik feléleszteni a régi igazságokat, és őszintén hisz abban, hogy ezek visszakerülhetnek a régi helyükre. Ebben azonban inkább a *valóság iránti nosztalgia*, nem egy valós lehetőség érhető tetten.

Nem marad más hátra, mint a mindennapi küzdelem a kuszaság szétforgácsolt, de rendkívül romboló támadásai ellen.

➤ Az Ön által korábban említett és összességében meglehetősen kritikátlan megközelítése miatt vitatott Richard Neuhaus szerint az Egyház számára kedvező, általa katolikus pillanatnak nevezett időszak jött el. Oszlja e nézetet, vagy még jobban kiemelné a benne rejlő lehetőséget?

➤ A katolicizmus egy olyan útelágazáshoz ért, ahol már nincs is választási lehetősége. A közeljövőben a végtelenségig meggyengülhet, és azt sem tudja túl sokáig színlelni, hogy beleilleszkedik az őt megtagadó, figyelembe sem vevő *Világba*. Ismétlem, nincs más választás: bár ez a kihűlt spiritualitás még úgy-ahogy alkalmas a divatjamúlt portékáinak reklámozására, de ha a történelmet óhajtja velük alakítani, akkor neveltség tárgyává válik. Mások lépnek a helyébe – a virtuális valóság óriási piaca –, és minden területen átveszik a vezető szerepet.

Másrészt egyre kevesebb olyan akadály merül fel, ami az új dinamikának gátat szabhatna. Ma nem lehet hatalmi törekvésről beszélni, a „katedrálisok és keresztes hadjáratok” magasságaiba emelkedő célokat kitűzni. Ennek az újbóli nekirugaszkodásnak a hit gyökerein kell alapulnia, azokhoz a régi időkhez hasonlóan, amikor az üdvözülés logikája állt a középpontban. A modern civilizáció rendkívüli törekvését naponta, a legkülönbözőbb helyzetekben tapasztalhatjuk. Paul Valéry szerint a civilizációk halandóak; márpedig tudjuk, hogy a miénk már halott, tehát jogunk van az újrakezdéshez.

A követendő példát csakis magunkban fogjuk megadni, de ha szükségünk lenne valamilyen útmutatásra, akkor lebegjen a szemünk előtt más vallások, más szintézisek vakmerősége. A legősibb sugallatok és az emberi szellem legrégebbi építményei ellenállnak a modernitásnak, vagy úgy ragyogják túl, mint a csillagfény.

(Fordította: S. Király Béla)

